ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 30, Sayı: 2, Sayfa: 93-107, TEMMUZ – 2020
Makale Gönderme Tarihi: 13.03.2020 **Kabul Tarihi:** 07.06.2020

HİLMİ YAVUZ'UN "LÂNET ŞİİRLERİ" KİTABINDA METİNLERARASILIK

Intertextuality in The Book of Hilmi Yavuz's "Lânet Şiirleri"

Mustafa KARABULUT[1] **Hatice SULU**[2]

ÖZ

Metinlerarasılık, bir metnin içerisinde başka metinlerden dolaylı veya doğrudan alıntılar yapılmasıdır. Bir sanatçının kendi metnini oluştururken önceki bir metni ödünç alması ve dönüştürmesi veya başka metinlerden yararlanmasıdır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önemli isimlerinden olan Hilmi Yavuz, önceki dönemde genellikle İkinci Yeni akımının etkisinde imge yüklü şiirler kaleme alır. Şair daha sonra gelenekle çağdaş şiir anlayışını kaynaştırarak kendine özgü bir şiir tarzı geliştirir.Yavuz, bu kitabındaki şiirlerinde metinlerarası unsurlara çokça yer verir. Hilmi Yavuz, *Lânet Şiirleri* kitabında Charles Baudelaire, Thomas Mann, Paul Verlaine, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Hâşim, Yahya Kemal, Şeyh Galip, İsmâil Mâşûkî, Hacı Bayram Veli vb. isimlere göndermeler yapar. Bu çalışmada amaç Hilmi Yavuz'un *Lânet Şiirleri* adlı kitabını metinlerarasılık bağlamında okumak ve yorumlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Hilmi Yavuz, Lanet Şiirleri, metinlerarasılık, tasavvuf.

ABSTRACT

Intertextuality is the indirect or direct quotations from other texts within a text. It is an artist's borrowing and converting a previous text or making use of other texts while creating his own text. Hilmi Yavuz, who is one of the important names of Turkish poetry in the Republican era, writes poems loaded with images under the influence of the İkinci Yeni movement. The poet then develops his own style of poetry by fusing tradition and contemporary poetry. Yavuz has a lot of intertextual elements in his poems in this book. He, Charles Baudelaire, Thomas Mann, Paul Verlaine, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Hâşim, Yahya Kemal, Şeyh Galip, İsmâil Mâşûkî, Hacı Bayram Veli etc. makes references to names. The aim of this study is to read and interpret the book of Hilmi Yavuz's *Lânet Şiirleri* in the context of intertextuality.

Key Words: Hilmi Yavuz, Lanet Şiirleri, Intertextuality, sufism.

GİRİŞ

Metinlerarasılık (İng. Intertextuality, Fr. intertextualité), terimi göstergebilimci Julia Kristeva tarafından 1960'lı yıllarda ilk olarak ortaya atılır.[3] Son yüzyılda gelişmeye başlayan metinlerarasılık en az iki metin arasındaki etkileşimi temel alır. Metinlerarasılık bir metnin alıntılar karışımı olduğunu savunur. "Metinlerarası ilişki kuramına göre, her edebî metin geçmişle bağları olan bir komposizyondur ve onu salt bir bütün hâlinde, geçmiş edebî birikimlerden/metinlerden

[1]Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman.
e-mail: mkarabulut@adiyaman.edu.tr **ORCID:** https://orcid.org/0000-0001-6259-0868
[2] Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-mail: haticesulu2@gmail.com, **ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-1299-7544
[3] Bk. Julia Kristeva, (1972). Bachtin, das Wort der Dialog und der Roman, Literaturwissenschaft und Linguistik, Frankfurt: Ergebnisse und Perspektiven, Athenäum.

soyutlayarak çözümlemek yanlıştır." (Tonga, 2009: 205) Yine metinlerarasılığa göre, "Her yazınsal metnin aslında 'çoksesli' bir özellikte olduğu, metnin ve anlamın büyük ölçüde önceki metinlerden gelen kesitlerin iç içe geçmelerine bağlı olarak üretildiği savı ileri sürülerek yeni bir metin tanımı ve anlayışı konur" (Aktulum, 2000: 7-8). Nitekim Michael Riffaterre'ye göre bir metin, ancak başka metinlerle etkileşim kurduğu zaman yazınsal olabilir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bir edebî metin, kendinden evvel kaleme alınmış bir diğer metinden izler taşır. Behçet Necatigil'in söylemiyle "Şiir geçmişe yapılan atıflarla ilerler." (Tonga, 2009: 220)

Bir metin başka metinlerle yalnızca alıntı yoluyla ilişki kurmaz. Bu ilişkinin kapalı yolları da vardır. Metnin içerisine yerleştirilmiş epigraflar, telmihler, mitolojik öğeler, alıntılar vs. birer göndermedir ve metinlerarası ilişkiyi ortaya koymada ipucu mahiyeti taşır. Tüm bu yapılan göndermeler bir metnin 'gelenek' dediğimiz önceki metinler toplamıyla kurduğu metinlerarası ilişkinin niteliğini de ortaya çıkarır. Bu noktada 'gelenek' şiiri zenginleştirme, geliştirme ve dönüştürme aracı olarak kullanılır. Belirtmek gerekir ki, Kristeva'ya göre metnin metinlerarası olmasının nedeni, onun alıntılanan ya da taklit edilen başka unsurları kapsaması değil, onu üreten yazının önceki metinleri bozup bir yeniden dağılım işleminden geçirmesidir. (Aktulum, 2000: 44)

Metinlerarasılık kavramı genel olarak postmodernizm ile anılmasına rağmen, postmodernizmden önce kavramsal olmasa da kullanım bakımından önceki metinlerde de yer aldığını söylemek gerekir. Ferhat Korkmaz, kuramı sadece postmodern sürecin ürünü olarak görmenin doğru olmadığını ifade eder: Türk ve dünya edebiyatında metinlerarası tekniğin yeni olduğunu öne sürmek ve bu tekniği sadece postmodern edebiyat kuramlarına özgü kılmak, edebiyat teorisi bağlamında pek çok soruna neden olabilmektedir. Çünkü iktibas, telmîh, irâd-ı mesel ve tazmîn gibi klasik belâgat ilminin öne sürdüğü edebî kavramları bir tarafa bırakmak gelenek ile modern/modern sonrası arasındaki bütün bağları ortadan kaldırmak anlamına gelir. (2017: 71)

Terry Eagleton, anlamın belirli bir gösterene iliştirilmiş bir kavram değil, gösterenlerin potansiyel olarak sonsuz oyununun ürünü olduğunu ifade eder. O, gösterenler sürekli olarak gösterilenlere, gösterilenler ise gösterenlere dönüşürler ve hiçbir zaman kendisi de bir gösteren olmayan nihai bir gösterilene ulaşamazsınız (1990: 150) diyerek metinlerarası durumun geçmişten beri bir aktarım olduğunu vurgular. Bununla beraber, bu kavramın kuramsal çerçevesinin çizilmesi modern ve postmodern döneme karşılık gelir. "Bilhassa postmodern dönemde geniş bir kullanım alanı bulan kuram, ondan sonra birçok araştırma ve inceleme metinlerine konu olma olanağı bulmuştur." (Bulut, 2018: 4)

Metinlerarasılık denildiği zaman akla "etkilenme endişesi" de gelir. Çünkü iki kavram arasında dolaylı bir anlam yakınlığı vardır. Harold Bloom, "Edebi etkilenmenin en büyük doğrusu bunun direnilemeyen bir endişe olmasıdır." (2008: 15) diyerek metinlerarası etkilenmelerin doğal olduğunu ima eder. Metinlerarasılıkta etkilenme farklı şekillerde olabileceği için metnin nereden ve nasıl etkilendiğini anlamak önemlidir. Çünkü özellikle kapalı göndermeleri tespit etmek kolay değildir. Özellikle diğer metindeki ifadeler veya göndergeler; tarihsel, toplumsal, siyasal vb. hususlarla ilgili olabilir. "Dönüşüm" kavramından tam olarak neyin anlaşılması gerektiğini anlayabilmek böyle bir tutum izlemek, gerçeklik etkeninin metinlerarasılık çerçevesindeki işlevini, payını kavramakla olasıdır. Kimi kuramcıların değişik bağlamlarda metin konusunda önerdikleri tanımlamalar da varsayımımızı destekler niteliktedir. (Aktulum, 2018: 237)

1. Hilmi Yavuz ve Metinlerarasılık

Yakın dönem Türk şiirinin önemli isimlerinden biri olan Hilmi Yavuz, özellikle 1980 sonrası şiirimizde etkili olmuş yetkin bir kalemdir. Yavuz şiirlerini güçlü kelimelerle ve lirik bir dille kaleme alır. Kelimeler üzerinde uzun uzun düşünür. Şiirlerini yazarken ''ince eleyip sık dokur'' diyebiliriz. Onun şiirlerinde bütün bir Türk şiiri hayat bulur, gelenek yeniden canlanır ve aynı zamanda okur için Doğu ve Batı şiirinin esintileriyle birlikte yepyeni bir pencere aralanır. Her şairin bir okul olduğunu düşünen Hilmi Yavuz'a göre, "Şiirler, büyük akarsulara, ırmaklara

benzerler, kimileri akar, kimileri de yataklarında kurur kalır öylece. Irmağın kurumaması, ona katılan, o yatağa doğru gürül gürül akan genç akarsuların olup olmamasına bağlıdır." (Yılmaz, 2006: 63) Bu ifadelerle şairin geleneğe ve kendinden önce yaşamış yazarlara ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

Hilmi Yavuz'un şiirleri bir hazinedir. Tıpkı Sezai Karakoç gibi "Sezai Karakoç, şiir dünyasına çok değişik perspektiflerle bakmış ve değişik motifler getirmiştir." (Yaşar, 2012a: 3218) Yavuz da poetikasında farklı kültürlere ve anlayışlara ait imgeleri bir arada kullanmıştır. Zira Hilmi Yavuz şiiri bir kültür şiiridir. Onun şiiri bir kültür şiiri olmakla beraber yabancı kaynaklardan da izler taşıyan bir şiirdir. Doğu ve Batı şiiri arasında birçok alışverişler yapılmıştır. Hemen şunu eklemek gerekir ki birçok Türk şairinde ise Doğu ve Batı dünyası bir mücadele halindedir. Örneğin Sezai Karakoç'un "Ötesini Söylemeyeceğim" şiirinde yer alan çocukta ahlaksal değerler ön plandadır. Doğu ve Batı'nın bir mücadelesini sergileyen şiirde şair, Bay Yabancı'nın karşısına on yaşında bir çocuğu konumlandırır. Bay Yabancı ile Batı ve onun değerleri kastedilmektedir. Bu çocuk, Batı'nın modernizmine, ahlaki yozlaşmışlığına karşın, Doğu'nun saflığını, geleneğini öne çıkarır. (Yaşar, 2013: 2821)

Hilmi Yavuz'un şiirleri ise Doğu ve Batı şiirlerini bir arada yaşatmanın en güzel örneklerini teşkil eder. Hilmi Yavuz'un şiirlerinde metinlerarası ilişkilerin önemli yeri vardır. Şairin Lânet Şiirleri bu bağlamda incelenecektir. Şairin başta Klasik Türk şiiri olmak üzere Halk şiiri, Batı şiiri, Servet-i Fünûn şiiri ve Cumhuriyet şiiri ile bir etkileşim yaşadığı görülür. Tüm bu etkileşim alanları ile beraber şair Hilmi Yavuz şiirlerinde kutsal kitaplara, mitolojik ögelere, tasavvufi kavramlara ve hatta sanat niteliği taşıyan tablo yahut şarkılara göndermeler yaparak onları şiirlerinde adeta yeniden üretir. Nurullah Çetin'in belirttiği üzere Türk şiirinde özellikle iki şairin şiirlerinde metinlerarası ilişkiler oldukça belirgindir. Bunlardan biri Hilmi Yavuz diğeri ise Hilmi Yavuz'un "lisede ve şiirde hocam" dediği Behçet Necatigil'dir. (2014: 124)

Gelenek ve metinlerarasılık olguları, geçmişte yazılan metinler üzerinden ilerler. Bu sebeple Hilmi Yavuz'un son kitabı *Lânet Şiirleri*'ni (2017) metinlerarasılık ve gelenek açısından incelemeye aldık. Bu çalışmada asıl amaç, Hilmi Yavuz'un *Lânet Şiirleri*'ni gelenek ve metinlerarasılık bağlamında yeniden okumak ve yorumlamaktır.

2. Lânet Şiirleri ve Metinlerarası İlişkiler

Kubilay Aktulum, metinlerarasılık kavramı için genel olarak iki yöntemden bahseder: iki ya da daha çok metin arasında kurulan "ortakbirliktelik ilişkisi"ne dayanan metinlerarası ilişkiler; "türev ilişkisi"ne dayanan metinlerarası ilişkiler. Ona göre, farklı metinlerarası yöntemler açık ve kapalı olmak üzere iki biçim altında ele alınabilirler: Bir metne yapılan gönderge, yapıtın adı ya da yazarı açıkça bildirilerek ve alıntılanan kesitler (örneğin ayraçlar ya da italik yazı kullanılarak) belirtilerek açık ilişkiler; bir yapıtta ayrışık unsurlara yer verildiği konusunda hiçbir belirti, ipucu verilmeden kapalı ilişkiler kurulabilir. Bu durumda metindeki ayrışık unsurları saptamak okura düşer. Alıntı, gönderge, açık; gizli alıntı ve anıştırma, kapalı metinlerarası ilişkiler; yansılama (parodi), alaycı dönüştürüm (travestissement burlesque), öykünme (pastiş) ise bir türev ilişkisine dayanan ve açık metinlerarası biçimler sayılırlar. (2000: 93-94)

Hilmi Yavuz'un son kitabı *Lânet Şiirleri*, metinlerarasılık bakımından zengindir. Bu eserde yoğun bir şekilde kendini gösteren tasavvuf etkisi vardır. Bazı şiirlerde açıktan bazı şiirlerde ise kapalı olarak tasavvufa göndermeler yapılır. Her iki durumda da Hilmi Yavuz'un bu kitabında tasavvufu dönüştürerek ve kendine özgü şiir diliyle yeniden kullandığı görülür.

Lânet Şiirleri'nin kapağında şair, "her şey akşam serinliği… bitiyor!" sözüyle okuru karşılar. *Lânet Şiirleri*, üç bölümden oluşur: Şair, kitabın ilk bölümünü 'Lânetli Şairler'e ayırır İkinci kısım 'Melâmet Şiirleri' başlığını taşır. Bu bölümü Hacı Bayram Veli ve Rainer Maria Rilke'ye ithaf eder. Üçüncü bölüm ise rubailer diye adlandırabilecek dokuz dörtlükten oluşur. Kitapta toplam

yirmi yedi şiir bulunur. Yapılan ithafların sahipleri şairin etkisinde kaldığı kişilerdir. Mesela Rilke yalnızca bu kitapta etkisini hissettiğimiz bir şair değildir. Burada söylemek gerekir ki kitabın ikinci bölümünün ismi (Melâmet Şiirleri), bizlere bu kitapta zaten bir tasavvuf etkisi olduğunu gösteren bir kavramdır. Neredeyse kitapta bulunan tüm şiirler metinlerarası ilişki bağlamında incelemeye uygundur.

Kitapta bulunan her şiir, gelenek ve metinlerarasılık bağlamında tek tek ele alınacaktır. Fakat bundan önce belirtmek gerekir ki Yavuz'un gelenek anlayışı Doğu kültürüyle beraber Batı kültürünü de kapsamaktadır. Şair bu kitabında da Doğu kültüründen yaptığı alıntılarla birlikte Batı kültürüne de göndermeler yapar. Hilmi Yavuz genel olarak tasavvufî unsurlarla metinlerarası bir bağ kurar. Yani tasavvufî kavram ve şahıslardan izler bulundurarak onlara yer yer göndermelerde bulunur.

Bu çalışmada Yavuz'un *Lânet Şiirleri* kitabındaki şiirleri açık ve kapalı metinlerarası ilişkiler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

2.1. Açık Metinlerarası İlişkiler

Lânet Şiirleri'nde ilk referans Charles Baudelaire ile Fazıl Hüsnü Dağlarca olarak dikkat çeker. (Eğilmez Kaya, 2019) Hilmi Yavuz kullandığı bu birer epigraflar ile lânet okuyarak giriş yapar. Bu iki şairi lânetli şairler olarak görür. Baudelaire Hilmi Yavuz'un Batı edebiyatında metinlerarası ilişki kurduğu en önemli şairlerden biridir.

Bir metnin metinlerarası ilişki kurduğu metinleri en iyi epigraflar ortaya çıkarır. Bununla birlikte epigraflar açık metinlerarası ilişki türüne girer. Bu noktada şairin adı geçen kitapta kullandığı epigrafları ele almakta fayda vardır:

Birinci epigraf olan: "Maudit sois à jamais le reveur inutile" (s.9)[4] ifadesi Charles Baudelaire'nin "Lânetlenmiş Kadınlar" isimli şiirinden bir dizedir ve "Binlerce lânet olsun o ilk yaramaz (hayalci) düşçüye...'' mânâsına gelir.

İkinci epigraf olan "Benimle ve edebiyatımla uğraşana lânet olsun" (s.9), Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya aittir.

Üçüncü epigraf, Thomas Mann'a açık bir göndermedir:

Ormanda bir öğleden sonra yürüyüşü sırasında iki kadın, bir misk kokusu duyarlar. Bu harikulâde güzel kokunun, üzeri tırtılları leşte büyüyen bir tür atsineği ile dolu, çürümüş otlar ve dışkıyla örtülmüş, pis ve iğrenç bir hayvan ölüsünden geldiğini görürler.

(Thomas Mann'ın 'Siyah Kuğu' adlı novellasından özetleyerek aktaran Colin Wilson, Beyond the Outsider). (s.20)

Dördüncü epigraf, "Âfet bana itibâr-ı âmme" (s.35), ifadesi Şeyh Galip'e aittir ve "halkın beğenisi bana felakettir" anlamına gelir.

Beşinci epigraf, "Şeyh İsmail kafesden çıkmış kuş gibi daldan dala konup irşâda şurû' (idi)", (s.36), Abdurrahman el-Askerî'nin *Mir'âtü'l-Işk* isimli kitabından bir alıntıdır.

Altıncı epigraf, "Mâhest nemudânem hurşîd rûhat, ya ne?" (s.40), Mevlânâ'ya izafe edilen bir sözdür[5] (Tahir'ül Mevlevi, 1994: 106).

Yedinci epigraf , "Melâmet söndü Şark'ın her yerinde" (s.50) ise Yahya Kemal'in "İthâf"[6] isimli şiirinden bir dizedir.

[4] Şiir alıntıları Hilmi Yavuz'un *Lânet Şiirleri* şiir kitabının ilgili baskısına aittir. Bkz. Kaynakça.
[5] Mâhest ne-mî dânem hurşîd ruhat yâ ne.
[6] "Tecellîgâh iken binlerce rinde / Melâmet söndü Şark'ın her yerinde / Bu devrin gerçi son sohbetlerinde Nefes'ler dinledik sâz-ı Rızâ'dan" (İthâf, Yahya Kemal, Eski Şiirin Rüzgâriyle, s. 34).

Kullanılan bu yedi epigraf bile bizlere tarihi bir panorama sunar gibidir. İlerleyen bölümlerde bu epigraflar sonrasında gelen şiirlerle ele alındığında bu tarihi panorama daha canlı ve daha yoğun bir biçimde kendini gösterecektir. Fakat bu aşamada bu epigrafların şairin metinlerarası ilişki kurduğu, alıntı yaptığı şairlere açıktan göndermeler yaptığı ortadır. Şair ilk şiirine Doğu mitinden bir alıntı kullanarak okuru selamlar. Şair, kendi şiirine yaptığı bir gönderme ile bu yeni şiire başlar:

işte simurg: hepimizden bir dize!' [7]

hilmi yavuz (s.10)

Epigrafa kendi ismini ekleyen şair, bir nevi tecrit yapar. Doğu mitleri, oryantalist kimliği ile dikkat çeken Hilmi Yavuz'un ilham kaynaklarından birisidir (Eğilmez Kaya, 2019). Bu epigrafın altındaki şiirin adı lânet ve poetes maudits. Bu şiirin isminde geçen poètes maudits (Les Poètes Maudits), Paul Verlaine'nin 1884'te yayımlanan bir eserinin adıdır ve 'lânetlenmiş şairler' anlamına gelir:

lânet ve les poètes maudits
ölü bir lâneti çizdi tenimiz
bir elmastıraşla. biz les poètes maudits!
dedim: 'tenim camdır, can cam içre, o fânusta
gayb akşam oldu ve ben ebedî

bir sara ile malûl, öylece kalakaldım
bir lânetle başbaşa'. biz les poètes maudits!
kaç kuşuz biz? simurg ya da otuz
tükenmeyiz kırmak ile. muhyî mi dedi?
kalabalık bir yalnızlıkta bile yokuz...

s u n u:
sen hüzün kardeşim, moesta et errabunda
hem sefil, yol sefili. biz les poètes maudits!
saymazsa hesaba n'ola ahbab bizi olsun!
lânetliyiz, evet ne var ki bunda?

hilmi! bir leşin kıyısında cam izi... (s.10 -11)

Şairin yukarıdaki şiirine isim olan "les poètes maudits", söylemi diğer dizelerde de varlığını gösterir: "bir lânetle başbaşa. biz les poètes maudits!". Şair biz lânetli şairler, bir lânetle baş başa diyerek kendisi ve kendisi gibi düşünen, aynı melâli paylaşan şairleri lânetli olarak görür. Şiirin devamında "tükenmeyiz kırmak ile. muhyî mi dedi?" dizesi ile Muhyî'ye açıktan bir gönderme yapar. "sen hüzün kardeşim, moesta et errabunda" dizesindeki "moesta et errabunda", Charles Baudelaire'nin *Les Fleurs du Mal (Kötülük Çiçekleri)* isimli kitabında bulunan "Hüzün ve Serseri" anlamına gelen bir şiirin adıdır. Charles Baudelaire[8], Hilmi Yavuz'un Batı kültüründen etkilendiği şairler arasında gelir. Bu dizede kendisine açık bir gönderme vardır. Çünkü eser isimleri, yazar isimleri yahut herhangi bir metinden alınan bir parça açık metinlerarası ilişki türüne girer. "Saymazsa hesaba n'ola ahbap bizi" dizesi ile şair, Divan şairlerinden Nedim'in "Zâhirde eğerçi cümleden ednâyız / Erbâb-ı nazar yanında lîk âlâyız/ Saymazsa hesaba n'ola ahbap bizi / Biz zümre-i şâirânda müstesnayız." (Macit, 2012: 342) dörtlüğünün üçüncü dizesine gönderme yapar. Hilmi Yavuz da Nedîm gibi aynı dizeyi şiirinde kullanarak zamanına bir karşı duruş sergiler. Bu

[7] Bu dize Hilmi Yavuz'un, *Büyü'sün, Yaz!..* kitabında s.170'te de geçer.
[8] Charles Baudelaire'in Türk şiirindeki etkileri için bk. Ali İhsan Kolcu, Albatros'un Gölgesi, Baudelaire'in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2011.

göndermelerden anlaşılacağı üzere şair Hilmi Yavuz'un gelenekle kurduğu metinlerarası ilişki kendini açıkça gösterir. Nitekim Hilmi Yavuz'un şiirlerinde gelenekten izler bulmamak mümkün değildir. Şiirini bu geleneğin zengin dünyası ile güçlendirmiş ve güzelleştirmiştir. Bu şiirler ancak gerçek anlamı düşünüldüğü zaman biz okurların nazarına yeni pencereler katar. Bu şiire baktığımız zaman şairin tecrit yaptığını görürüz: "Hilmi! Bir leşin kıyısında cam izi." Hilmi Yavuz şiirin başlarında kendini soyutlamazken son dizede bunu yapmıştır.

Yavuz'un İslam dini kaynaklı poetikaları şiirine yerleştirmesi Sezai Karakoç'un coğrafya merkezli poetikasını düşündürmektedir. Yavuz'un düşünce bazında yaptığı yolculuğu Karakoç, mekânsal çerçevede yapmaktadır. Karakoç, İslam coğrafyasına ait mekânları, şehirleri bir değer olarak yeniden kurgular: "İstanbul'dan sonra Karakoç'un şiirinde adı en çok geçen Şehir Diyarbakır'dır. Diyarbakır, şairin imgelem dünyasında İstanbul, Bursa Konya ve Bağdat gibi şehirler arasında yer alır. "Ne tükenmez İslam'ın Şehirleri /En büyüğünden en küçüğüne /Hangisini ansam eksik kalır /Sayılmaz güzellikleri iyilikleri" (Yaşar, 2012b: 2614). Ancak, batı kültünü değerlendirmede iki şair arasında farklar ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi Yavuz Batı edebiyatına ait imgeleri kullanmaktan çekinmezken Karakoç, mesafeli durmaktadır. Çoğu dizesinde de Batı'ya karşı net olarak karşı durmaktadır. Örneğin Karakoç, "Ey batıdaki mağaralar" ifadesiyle batı şehirlerini mağaralara benzetmektedir. Zira kent, ona göre modernizm insana yaşattığı olumsuzlukları çağrıştırır. Kent, şair için itici ve zararlı bir mekândır.

Hilmi Yavuz, bu şiirde "lanet" sözcüğünü merkeze alarak anahtar olarak kullanır. Bu kullanım Riffaterre'in şiir algısına yakındır. Çünkü, "Riffaterre'e göre şiir, bir sözcüğün ya da bir cümlenin bir metne dönüşmesidir. Metne dönüşmüş olan bu sözcük ya da cümle, şiirin matrisidir. Matris eğer bir sözcükse, bu sözcük şiirde bulunmaz. Bu durumda Riffaterre'e göre şiirin 'anlam'ı bir sözcüğe ya da cümleye indirgenebilmektedir" (Aka, 2002: 12). Bu bağlamda lanet kelimesi şiirin anlam dünyasının oluşmasında iskelet gibidir. Bu sözcük "Şair tarafından şiirin içine 'gömülmüştür' ve ancak bir 'kazı' sonucu ortaya çıkarılabilir" (Riffaterre, 1978: 6).

Belirtmek gerekir ki bu lânet, şiir kitabının birinci bölümünde daha çok şiirin isimleri ile kendini gösterir: *lânet ve les poètes, lânet ve elem çiçekleri, lânet ve gaaib musıkî, lânet ve çoban, lânet ve boyalı kuşlar, lânet ve morg, lânet ve hayat, lânet ve keder, lânet ve koma, lânet ve rüyâ*. Şiirin bütününde lânetli olmanın getirdiği bir hüzün vardır. Hilmi Yavuz'un daha evvel *Hüzün ki En Çok Yakışandır Bize* isimli bir kitap çıkardığını biliyoruz. Hüzün ve lânet şairin bu kitabında belirgin olan noktalardan ikisidir. Fakat bu hüzün ve lânet onun için şikâyet edilecek bir durum değildir. Öyle ki şair tıpkı Nedim gibi artık değil başka insanların onu hesaba almamasını ahbaplarının bile onu hesaba katmamasını kendisine sıkıntı etmez. Çünkü onlar lânetlidir ve bu durumdan ötürü de bir pişmanlık duymamaktadırlar. Kalabalık bir yalnızlıkta bile olmayan bir şairler takımı vardır. "sayfaları hüzündür, onlar, o şairler ki…" (s.12) O şairler ki sayfaları hüzündür. Tıpkı O Belde şiirinde "Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz" diyen Ahmet Hâşim gibi… (Ahmet Haşim, 1999) Yalnızca bu şiire baktığımız zaman bile Hilmi Yavuz'un hem Doğu hem Batı şiirini kendine has bir lirizmle zenginleştirerek yeniden ürettiğini görebiliriz.

Birinci bölümdeki ikinci şiirin başlığı *lânet ve elem çiçekleri* adını taşır. İsminden anlaşılacağı üzere bu şiirin başlığı Baudelaire'nin *Kötülük Çiçekleri* isimli kitabına bir göndermedir. Şair Hilmi Yavuz bu tür metinlerarası ilişki kurma yöntemini diğer şiir kitaplarında da kullanmıştır. Batı şiirindeki bazı yazar ve eser isimlerine birçok kez açıktan göndermeler yapmıştır. Bu şiirin ismi de onlardan bir misaldir.

kimseler duymuyor artık;
aşklar? Hepsi bize verilmiş
en kısa vâde…
ve bakışlar benzemiyor mu'tâde… (s. 23).

Şairin "lânet ve hayat" başlıklı bu şiiri Ahmet Hâşim'in bir dizesi ile bitiyor. "Tahattur" isimli şiirinde Ahmet Hâşim şöyle der: "Ne kadar gamlı bu akşam vakti! Bakışın benzemiyor mu'tâde" (Bulut, 2009: 84). Hilmi Yavuz bu şiirinde Ahmet Haşim'in "Tahattur" isimli şiirine ve dolayısıyla da Ahmet Hâşim'e açıktan gönderme yapar. "Dilsiz bir kuyuda, bir sağır midas / ve her şey alelâde!" (s.22). Şair, aynı zamanda "Midas" sözcüğü ile Batı mitolojisinden bir telmih yapar. Şair için artık bakışlar eskisi gibi değil ve her şey bayağı… Ve şairi artık kimseler duymuyor. Şair Hilmi Yavuz bu şiirinde metinlerarası bir gönderme yapmakla beraber Hâşim'in ruh dünyasını da şiire taşımıştır. Hilmi Yavuz bunlarla yetinmeyerek bu şiirde İkinci Yeni havası estirmiştir: "*dilsiz bir kuyu"*. Yavuz İkinci Yeni şairleri gibi bu şiirde alışılmamış bağdaştırmaya yer vermiştir. Hilmi Yavuz'un bir mirastan, bir kültürden gelen birçok zenginliği şiirinde kullanması ve bunu yaparken tekrara düşmemesi onun şiirlerinin ne denli özgün olduğunun kanıtıdır.

*Lânet Şiirleri'*nde kırık mısraların hâkimiyeti söz konusu. Tevfik Fikret'le başlayan kırık mısra tekniği Hilmi Yavuz'un şiirlerinde post modern bir kimliğe bürünmüş durumda. Bu, İkinci Yenilerin şiirselliğini aşan bir tarzdır. Kapalı, zor anlaşılır dizeler aynı zamanda dikkatli okunmayı da gerektirir bu yüzden. (Eğilmez Kaya, 2019)

hangi sözü yetişti kalbimize:
maruf kerhî, hacı bayram, yahya kemal.
üçü birden, keşke şimdi ve burada
olsaydılar; -ki bizler, o zaman
hüznü helâl edilmişler olurduk. (s.40).

Hilmi Yavuz, yukarıdaki "melâmet ve kalbimiz" adlı şiirde "Maruf Kerhî, Hacı Bayram, Yahya Kemal"i aynı dize içerisinde zikreder. Maruf Kerhî Iraklı zâhîd ve sûfi olup Bağdat'ın Kerh mahallesinde dünyaya gelmiştir. Tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden olan Mar'ûf-i Kerhî'nin önemi daha çok Kādiriyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Desûkıyye, Mevleviyye, Safeviyye, Ni'metullāhiyye, Nurbahşiyye, Bektaşiyye gibi Sünnî ve Şiî birçok tarikatın silsilesinin kendisiyle devam etmesinden kaynaklanmaktadır. (Öngören, 2003: 67-68)

Hacı Bayrâm- ı Velî ise Bayramiyye tarikatının kurucusu ve büyük bir sûfîdir. Yahya Kemal Beyatlı ise çocukluğundan beri tasavvufla ilgilenmiş bir şairdir. Hilmi Yavuz'un isimlerini anarak gönderme yaptığı bu üç isim tasavvufu önemseyen şahsiyetlerdir. Ortak noktalarının tasavvuf olması münasebetiyle bu şiirde bu isimlerin altından tasavvufa da bir gönderme vardır. Şair üçünü birden yanında ister. Ancak onlar geldiği vakit hüznün ve acının biteceğine inanır.

ne güneşiz ne de ay'ız
hemîşe halka rüsvayız (s.40).

Hilmi Yavuz *"hemişe halka rüsvayız"* dizesi ile Klasik Türk şiirinin en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî'ye gönderme yapmıştır. Fuzûlî usanmaz mı redifli gazelinde şöyle seslenir:

Fuzûlî rind ü şeydâdur hemîşe halka rusvâdur

Sorun kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı" (Tarlan, 2014: 629)

Hilmi Yavuz şiirinin en önemli kaynaklarından biri Klasik Türk şiiridir. Şairin gelenekle kurduğu bu bağ dikkate değerdir. Özellikle Şeyh Galip'ten etkilenen Hilmi Yavuz bu şiir kitabında Şeyh Galip'ten bir epigraf kullanarak ona ve Klasik Türk şiirine gönderme yapmıştır. Fakat bu şiirde müstesna isim Fuzûlî ile metinlerarası ilişki kurduğu görülür. O, Fuzûlî'nin sözünü aynen alarak şiirinde kullanır. Bu açık metinlerarası ilişkiye bir örnektir.

siz siz olun. akşama tahammül
kolay değildi; *ölmeden önce*
öldünüz! düpedüz ve süssüz (s.43).

Bu dizelerde, "Ölmeden evvel ölünüz" Hâdis-i Şerifi'ne (Çelik, 2009: 127) açıktan bir gönderme yapılmaktadır. Tasavvufta "ölmeden önce ölmek", insan-ı kâmil olma yolunda büyük öneme sahiptir. Kuşeyrî, "Ölüp de rahata kavuşan ölmüş sayılmaz, sağ iken ölen ölmüştür." (1978: 126) bu hadise gönderme yapar. Hilmi Yavuz'un şiirlerinde metinlerarası ilişkiler yalnızca edebî metinlerle, edebî şahsiyetlerle sınırlı değildir. Bazı şiirlerinde kutsal kitaplara, bazı şiirlerinde şarkılara, tangolara, bazı şiirlerinde ise tablolara gönderme yaptığı gözden kaçmaz. Bu sebeple Hilmi Yavuz hayata ve şiire çok geniş bir pencereden farklı perspektiflerle bakan bir şairdir. Bu şiirde de farklı metinlerarası ilişki kurduğu görülür. "Melâmet ve melek" başlıklı şiirde şu epigraf yer alır:

şimdi onun da taşı boynunda:
Scuttling across the floors of silent seas"[9] (s.47).

T.S. Eliot Hilmi Yavuz'un etkilendiği bir şairdir. Bu şiirde de "The Love Song of J. Alfred Profrock" şiirinde geçen bir mısraı hiç değiştirip dönüştürmeden şiirine eklemlemiştir. Hilmi Yavuz bu şiirden çok etkilenmiş olacak ki denemesinde de bu şiirden bahis açmıştır: Neye ya da nelere izin verildiği ya da verilmediğiyle öne çıkar yaşlılık; - Eliot'ın J. Alfred Profrock'ın Aşk Şarkısında dediği gibi, şeftali yemek bile cesaret ister. Sayrılıklar, izin verilmezlikleri dayatır; - bu anlaşılabilir bir şeydir ve bedene ilişkindir. (Yavuz, 2013: 163)

Şair Hilmi Yavuz beğendiği bir şiiri eserlerinde istediği gibi kullanır. Şairin bir başka tasavvufi göndermesi de Yahya Kemal'dendir:

Melâmet söndü şark'ın her yerinde"
Yahya Kemal (s.50).

Melâmet ve melâl isimli şiirine şair yukarıdaki epigrafla başlar. Burada Yahya Kemal'e açık metinlerarası gönderme vardır. Şiirin devamında okuru şu dizelerle selamlar Hilmi Yavuz:

bitti riyâ içinde riyâ
melâmet sönmüştü şark'ta hani?
biz rindiz, sönmeyecek, bitirmeden melâli.. (s.50).

Yahya Kemal'e göre sanatkâr ruhlu bir mutasavvıfa ilham kaynağı olan ilk dönem 'melâmet' ve dolayısıyla tasavvuf anlayışı söndüğü için de artık gerçek anlamda sûfi yetişmez olmuştur. (Özden, 2015: 113) Hilmi Yavuz, Yahya Kemal ile kurduğu metinlerarası ilişkiyi yukarıdaki dizeler ile devam ettirtir. Yahya Kemal'e yöneltir sorusunu: hani melâmet sönmüştü Şark'ta? Hüznümüz bitmeden sönmeyecek demek ister. Hüzün burada da karşımıza çıktı. Öyle bir hüzün ki şairin şiir dilini sarıp sarmalamıştır.

Melâmet kavramı kitapta gönderme yapılan tasavvufi terimlerden biridir ancak bu kavramla kapalı metinlerarası bir ilişki kurulduğu için burada detaylı bir şekilde ele almayacağız.

Şair, Kur'an-ı Kerim'e de açık göndermeler yaparak metinlerarası ilişki kurar:

kalbim en uzun mektubun adı;
yazıp gönderildi ve dedi : 'ı k r a!'
soldu müşrik çiçekler, öldü, kalmadı
ne seth, ne lat, menat, ne de amon ra" (s.55).

İkra,[10] Kur'ân-ı Kerim'de geçen bir nidadır. İkra, *oku* anlamına gelir: *Yaratan Rabbinin adıyla oku…* Hilmi Yavuz'un bazı şiirlerinde kutsal kitaplara da göndermeler yapar. Bu şiirde açık bir şekilde kendini belli eden bir bağ var. Kur'ân-ı Kerim'i kendisine yazıp gönderilen bir mektup

[9] T.S. Eliot'un ''The Love Song of J. Alfred Profrock'' şiirinden.
[10] Kur'ân- Kerim, Alak Suresi.

olarak gören Hilmi Yavuz, Tanrı'ya ortak koşanları bir çiçeğe benzeterek onların solduğunu söyler. Seth Mısır mitolojisinde kötülük tanrısı, Lat İslâm öncesi Arapların kader kısmet tanrısı, Menat ilkel Arapların taptığı üçüncü tanrıça, Amon Mısır mitolojisinde tanrıların tanrısı ve Ra Mısır mitolojisinde güneş tanrısıdır. Görüldüğü üzere şair bu son dizede yer verdiği Tanrı/Tanrıça ile mitolojik göndermelerde bulunmuştur. Şair burada telmih yaparak bu isimlerle metinlerarası bir ilişki kurmuştur. Tıpkı müşrik çiçekler gibi bu tanrıların da kalmadığını, öldüğünü ifade ediyor. Müşrik çiçekler söylemi bir Hilmi Yavuz farkıdır.

Enelhak, Hallâc-ı Mansûr'un (ö. 309/922) kendisini Tanrı gibi gördüğü iddiasıyla öldürülmesine sebep olan sözüdür. Hilmi Yavuz *Lânet Şiirleri*'nde bu söze ve dolayısıyla Hallâc-ı Mânsûr'a göndermelerde bulunur:

> bile kalmadı, bizler, ben ve mâşukî
> gölgeler bile *enelhak!* ki öyle, daha dün
> denize asılan, biz, *ilm-i ledün* (s.38).

> olmuyor! Sözünüz ve siz ayrı düştünüz;
> aşktır o! Ketene sarar hilâli.
> onsuz bütün çocuklar yetim ve öksüz:
> *enelhak şehitleri*…
> - kimin vebâli? (s.42).

Hilmi Yavuz birinci şiirde enelhak kavramına, ledün ilmine ve İsmail Mâşukî'ye gönderme yapmıştır. Ledün ilmini araştırdığımız zaman karşımıza bâtın ilmi çıkar. Bâtın ilmi, Tasavvuf ehli; insanın beş duyusu, akıl ve tecrübeleri dışında, bir de ilm-i ledün (ledün ilmi / bâtın ilmi) önem verirler. Burada özel veya gizli bir bilgi yani gayb/sır bilgisi söz konusudur. "İlm-i bâtın denince şeriâtın dışında ona zıt bir ilim anlaşılmamalıdır. Zira ilm-i bâtın, şeriâtın hakikati, özüdür ve şeriât'a uymak sureti ile ancak elde edilebilen bir ilimdir." (İdiz, 2006: 238)

Bu üç kavramın beraber anılması bilinçli yapılmış bir harekettir. İkinci şiirde *enelhak şehitleri* dizesi ile Yahya Kemal'in "Seyrindeyiz atıldığı sahilsiz enginin / Atmeydanı'nda ölmüş enelhak şehidinin" mısralarına gönderme yapmıştır. Yahya Kemal'in dizelerinde Maşuki'nin "enelhak" sözünden dolayı müritleriyle beraber Sultanahmet'teki At Meydanında idam edilme olayına gönderme vardır. Şair Hilmi Yavuz da "enelhak şehitleri…" diyerek metinlerarası bağlamda İsmail Mâ'şûkî'yi enelhak şehitlerinden biri olarak görür.

2.2. Kapalı Metinlerarası İlişkiler

Kubilay Aktulum'a göre, ayraçlar ya da italik yazı ile belirtilen, metinlerarasının en açık ve en sık başvurulan biçimi olan alıntını karşısına, kapalı metinlerarası diye anılabilecek 'gizli alıntı'nın, bir başka deyişle, 'aşırma'nın yerleştirilebileceğini ifade eder: "Gerçekten de gizli alıntı, bir sözcenin ayraçlar ya da italik yazı kullanmadan, sözcenin geldiği yapıt ya da yazarın adı belirtilmeden yapılan alıntıdır" (2000: 103). Bu kullanım tarzı Hilmi Yavuz'un *Lânet Şiirleri*'nde önemli yer tutar.

Tasavvuf Türk şiirini besleyen en güçlü kaynaklardan biridir. Geleneğin bu güçlü kaynağı Hilmi Yavuz şiirinin de en mühim kaynaklarından birini oluşturur. Hilmi Yavuz'a göre, "Gelenek varsa, hem mutasavvıf şair geleneğini hem de şair mutasavvıf geleneğini temellük etmek gerekir. Yani hem Fûzûlî geleneğini, hem de Niyazi Mısrî geleneğini temellük etmek gerekir"(Aka, 2002: 49). Hilmi Yavuz şiiri hem Fuzûlî gibi şiiri tasavvufi yönünün önüne geçmiş şairlerden hem de Niyaz-i Mısrî gibi tasavvufi yönü şiirinin önüne geçmiş mutasavvıflardan izler taşır. Bu açıdan düşündüğümüz de onun şiiri tasavvufu her yönüyle işleyen bir şiirdir.

> kaç kuşuz biz? simurg ya da otuz (s.10).

Bu dize ile şairin tasavvufu temellük ettiğini görüyoruz. Simurg, Hilmi Yavuz şiirinde ve tasavvufi şiirlerde önemli bir imgedir. Simurg: otuz kuş… Bu ifade ile Feridüddün Attar'ın *Mantıku't- Tayr*'ına (Kuşların Dili) bir gönderme yapmıştır. Fakat bu gönderme kapalı bir göndermedir. Bu sebeple de şair bu metaforu ilk kez burada kullanmaz. Hilmi Yavuz tasavvufun şiirine şiirsellik kattığına inanır ve bunu şu sözlerle ifade eder: "İslâm tasavvufu, Vahdet-i Vücud düşüncesine dayanıyor. Tasavvuf söylemi, Yapısalcıların söylemi, yapısalcıların ağzının suyunu akıtacak ölçüde ikili karşı oluşumlara (binary opposition) dayanır: vahdet/kesret, zâhir/bâtın, emir/şehadet, hâl/kâl vb. Dolayısıyla bana dizgeleştirilmiş bir yapısı varmış gibi gelir. Beni bu yapı ilgilendirmiştir. Bu bir, Vahdet-i Vücud söyleminin derin bir şiirsellik içerdiğini göz ardı edemezdim. (…) Bu derin şiirsellik olmasaydı, örneğin simurg eğretilemesini düşünerek 'kuşlar kuşlarla örtüşür' ya da 'işte Simurg. Hepimizden bir dize' dizelerini nasıl yazabilirdim? Dolayısıyla tasavvuf, benim için bir şiirselliğin yeniden üretilmesinde büyük bir gereç olmuştur. (Yavuz, 1999: 54)

Hilmi Yavuz, bir mutasavvıf değildir ve bu sebeple asıl amacı vahdete varmak da değildir. Onun için, Yunus'un, Mevlâna'nın, Fuzuli'nin, Feridüddin-i Attar'ın, Şeyh Galip'in metinlerini kazıyor, bu metinlerde tasavvufa ait öz'ü arıyor öz hâlindeki birtakım figürleri, arketipleri, karşıolumları buluyor, onlara atıflar yaparak ilerliyor, bağlıyor kendini imtidad zincirine. Üstelik onları da değiştiriyor, dönüştürüyor… (Karaca, 2010: 7)

bekleyen de bendim, beklenen de;
giden de bendim ve gelen de!
yolcuyla yolu ayırma- ki onlar,
gökle deniz gibi hep aynı bedende (s.57).

Yukarıdaki dörtlükte bir tasavvuf anlayışı olan insanın sonunda kendini bulması anlayışına ve Allah'a ulaşma yolunda yolun birliğe ulaşmasına bir gönderme var diyebiliriz. Tıpkı *Mantıku't-Tayr* da olduğu gibi. Nitekim Hilmi Yavuz bekleyeni de kendi olarak görür bekleneni de; gideni de kendisi olarak görür geleni de. Otuz kuşun aradıklarını bulduklarında kendi yansımalarını gördükleri gibi. O hâlde arayan da bir aranan da… Bekleyen de bir beklenen de. Gelen de bir giden de. Nihayetinde her ne görüyor isek o bizim kendi yansımamızdır. Bu rubaide yapılan gönderme kapalıdır. Bu sebeple kapalı metinlerarası ilişkiye bir misaldir.

Öfke ve hüzün birbirine zıt duygular, öfkenin hayat bulduğu bir ruhta hüzün barınamaz. Güçlü bir ihtimalle, sakin aynı zamanda, şüpheci ve derin bir duruşu olan şairin hüznü halim selim karakterinden kaynaklanıyor olmalı. Üstelik kalbindeki yaban otlarından tertemiz acılarla ve bu acıların gölgesi olan yepyeni hüzünlerle kurtulmak da şairin içsel bir sağalma yoludur. (Eğilmez Kaya, 2019) Aşağıdaki "lânet ve çoban" şiirinde geçen hüzün bulma meselesi, şairin trajik yapısına göndermedir:

yeni hüzünler bulmalıyım
yeni acılar, tertemiz;
olmuyor! Kalbimi yaban otları
bürümüş, hiç bilmiyor, -bilseniz" (s.16).

ah, boyalı kuşlardık bizler
boyalar döküldü, -lânet olsun!
uçamaz olmuşuz… (s.18).

Boyalı Kuş, Jerzy Kosieski'nin 1965 yılında yayımlanan eserinin adıdır. Bu romanda kitapta diğer kuşlardan farklı bir kuş vardır ve diğer kuşlar onu farklı oldukları için öldürürler. Bu farklı kuşun ölürken tüyleri dökülür. Şair Hilmi Yavuz bizler boyalı kuşlardık derken farklı kuşlardık demek istemiş olabilir. Bu romanla metinlerarası ilişki kurmuş olabilir fakat bu bir ihtimaldir.

Yavuz bundan çok farklı bir yere de gönderme yapmış olabilir. Dahası herhangi bir yere gönderme yapmamış da olabilir.

Hilmi Yavuz'un bu kitapta tasavvufi bağlamda kullandığı birinci kavram melâmettir. Melâmet, sözlükte "kınamak", "kötülemek", "ayıplamak" gibi anlamlara gelmekle beraber tasavvuf literatüründe de kullanılmaktadır. Melâmet kavramı zamanla bir tarikata kaynaklık etmiştir. Bu tarikata Melâmiyye denmiştir. Birçok müridi, mürşidi bulunan Melâmiyye tarikatının etkisi günümüze kadar gelmiştir. Hilmi Yavuz da bu tarikatın etkisinde kalmış, bu kavramı şiirlerinde dönüştürerek kullanmış, bu tarikata bağlı şahsiyetlere *Lânet Şiirleri'*nde göndermelerde bulunmuştur. Böylece tasavvufî bir kavram olan melâmetle ve bu anlayışı benimseyen melâmilerle metinlerarası bir ilişki kurmuştur. *Lânet Şiirleri*'nin ikinci bölümünün adı *Melâmet Şiirleri*'dir. *Melâmet ve arılar, melâmet ve kuş, melâmet kalbimiz, melâmet ve kalbiniz, melâmet ve melek, melâmet ve fenâ, melâmet ve melâl* bu bölümdeki şiirlerin isimleridir. Melâmet kavramını farklı açılardan ele alarak bu kavrama yeni bir boyut kazandırmıştır. Artık karşımızda kitabın çoğunluğuna yansımış bir tasavvufi kavram vardır. Bu kavram bağlamında şiirlere yakından bakalım:

o yaz kalay beyazı, pîr'im:
bir kayada gizli altın damarı;
mâdeni işleyenler rilke'nin arıları,
durmadan söz ürerler: işte o yazı pîr'im

melâmetle kapatır ve derken hangi ara
demeden, o arılar, pîr ali oğulları
oğul verir! mâdeni delen arı
kalbimdir, orda altın bir yara

açtı! nasılsa gecemiz ağaçta, dâr'a
çekildi birden, âh, morardı sahil;
ağır bir sancı gibi ve dura dura
kovandı, acıyı ballara dahil

eyledi ve…
suda,
ansızın,
mor bir bir İsmail (s.36-37).

Şairin "melâmet ve arılar" başlıklı bu şiirinde gözümüze ilişen bazı tasavvufî kavramlar, kişi isimleri ve mutasavvıf şahıslar vardır. Bu kavram ve şahıslar şunlardır: melâmet, pîr, pîr ali oğulları, İsmail. Pîr, tarikat kurucusu anlamına gelen tasavvufi bir terimdir. Pîr Ali Oğulları diyerek Pîr Ali Aksarayî'nin oğulları kastedilmiş olmalıdır. Çünkü Pîr Ali Aksarayi Bayramî Melâmiliği'ne mensup bir sûfidir. Melâmet kavramıyla beraber kullanılması sebebiyle bu sonuca ulaşmak mümkündür. Yavuz, "mor bir bir İsmail" dizesi ile şiiri bitirir. Burada ismi zikredilen İsmail, Bayramî-Melâmî tarikatına mensup bir sûfî olan İsmâil Maşûkî'dir. İsmâil Mâşûkî, Pîr Ali Aksarayî'nin oğludur. Şeriata aykırı sözler sarf ettiği gerekçesiyle "on iki müridi ile Atmeydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) boynu vurularak idam edilen İsmail Maşuki'nin denize atılan başı ve bedeni Rumelihisarı sahilinde bugünkü Bebek semti yakınlarında Kayalar denilen yerde kıyıya vurmuş, gördüğü bir rüya üzerine oraya giden bir müridi tarafından bulunarak defnedilmiştir." (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2001: 114) İsmâil Maşûkî'yi ölüme götüren sebebin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ölü bir beden morarır. İsmâil Mâşûkî'nin bedeni de elbette morarmıştır. Bu şiirde geçen morardı sahil; suda, ansızın, mor bir bir İsmail gibi ifadelerden Hilmi

Yavuz'un, İsmâil Mâşûkî'ye gönderme yaptığı anlaşılıyor. "Acıyı ballara dâhil / eyledi ve…" dizeleri bize Hasan Hüseyin Korkmazgil'in "Acıyı bal eyledik / geldik bugüne" dizelerini hatırlatsa da bur şiirde kullanılan metaforlardan Hasan Hüseyin Korkmazgil'e bir gönderme yapmadığı anlaşılmaktadır. Bu ifade ile kastedilen bunun çok daha ötesindedir.

Bir şiirde Batı şiirine yapılan göndermeler olabildiği gibi Doğu kültürüne dair izler de bulunabilir. Yine bir şiirde mistik ruh esintisi sezilebilir. Fakat bir şiirde Doğu ve Batı şiirinin izleri dâhilinde tasavvufî bir rüzgâr esintisiyle karşılaşmak bu şiirin artık devrini ve kültürünü aştığını gösterir. Rilke'nin arıları ile Pîr Ali oğlu İsmâil Mâşûkî aynı şiirde yeniden canlanmaktadır. Hilmi Yavuz bu şiirinde Rilke'ye, İsmâil Mâşûkî'ye , Pîr Ali Aksarayî'ye ve tasavvufî kavramlara göndermelerde bulunmuştur. Yani Hilmi Yavuz bu saydıklarımız ile metinlerarası ilişki kurmuştur. Hilmi Yavuz, İsmâil Mâşûkî'ye sadece bu şiir üzerinden göndermede bulunmamıştır. Hilmi Yavuz "melâmet ve kuş" isimli şiirinden önce aşağıdaki epigrafı kullanmıştır:

> *Şeyh İsmail kafesden çıkmış kuş gibi daldan dala konup irşâda şurû' (idi).*
> Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk (s.38).

Hilmi Yavuz, Abdurrahman el-Askerî'nin *Mir'âtü'l-Işk* adlı eserine gönderme yaparak İsmâil Mâşûkî'yi ölüme götüren süreci anımsatır. Bu yapıt İsmâil Mâşûkî'yi öğrenmek için önemli bir kaynaktır. Şair bu epigrafı kullandığı şiirinde yine İsmâil Mâşûkî'den bahseder:

> yolunu gayb eden olduk. bir kuş,
> güneşe, yanıyor, âh, demem o ki;
> bir emrivâki gibi yaşadı ve şimdi düşkün
> kalbimizi şerh ediyor mâşukî (s.39).

İsmâil Mâşûkî düşkün kalpleri şerh ediyor… Hilmi Yavuz'u, İsmâil Mâşûkî neden bu derece etkilemiştir? "*Allahım, Allahım"* diye zikreden İsmâil Mâşûkî, *enelhak* silsilesinin bir devamı sayılabilir mi? Bu sorunun farklı yanıtları olabileceği için burada sadece metinlerarası bir ilişkinin olduğunu söylemekle yetinmek gerekir. Hilmi Yavuz'un *Lânet Şiirleri*'ne yakından baktığımızda tasavvuf bağlamında kullandığı birinci kavram melâmet ise ikinci kavram mâsivâdır. Mâsivâ, Allah'tan başka her şey anlamına gelen tasavvufî bir kavramdır. Tasavvuf ile ilgili kaynaklarında mâsivâ ele alınırken genellikle tevhid üzerinde de durulur. Yani Allah'ın birliği ve Allah dışındaki her şey birlikte ele alınan konulardır. Tevhid ehli olan için mâsivâ hiçbir mânâ taşımaz. Hilmi Yavuz *Lânet Şiirleri*'nde bu kavrama birçok kez göndermelerde bulunmuştur. Bu kavram aracılığı tasavvufla metinlerarası bir ilişki kurmuştur. Bu şiirlere yakından bakalım:

> kendimi neye adasam
> hep eli boş dönmüştüm
> lânete uğramış mâsivâmdan… (s.14).

> her köprü önümüzde bir sırat;
> mâsivâdan geçen yolları bırak!
> bir çoban gibi, herkesten uzak
> şiirleri sana doğru güder kalbimiz... (s.17).

> bir şafağa koşan atlı,
> bir geceden döndü yaya,
> hangi yol Allah'a gider,
> ve hangi yol, mâsivâ'ya? (s.56).

Hilmi Yavuz için Allah'tan başka her şey lânete uğramıştır. Yavuz bu hayatta önümüze çıkan her köprüyü Sırat köprüsüne benzetir. Hilmi Yavuz şiirlerinde bir çoban gibi herkesten uzakta Allah'a ulaşma gayesindedir. İnzivaya çekilen insan gibi… Okuruna da seslenir ve Allah'tan geçmeyen yolları bırak demek ister. Gönlündeki bütün sesleri, sözleri ve sözlerden meydana gelen şiirleri Allah için yüreğinde barındırır. Hangi yolun Allah'a hangi yolun mâsivâ'ya gittiğini sorar. Bu noktada Hilmi Yavuz'un şiirselliğine dikkat çekmek gerekir: bir soru sorarak şiirini canlı kılar. Ve bu soru öyle bir sorudur ki okuyucu bu soru ile karşılaştığı anda okuyup geçmez, durup düşünür. Yavuz'un şiirleri genel itibari ile böyledir. Okuyucuyu derin düşüncelere salar. Bu dizeler ile Hilmi Yavuz'un mâsivâ kavramı ile tasavvufa yaptığı göndermeler ortadadır. Mâsivâ Hilmi Yavuz'un yazı dünyasına işlemiş bir kavramdır bu kavramla sadece şiirlerinde karşılaşmayız. Yavuz'un denemelerinde de bu kavrama göndermeler yaptığına tanıklık ederiz: "Ve Allah'la Mâsivâ'yı ölüm ayırabilir ancak." (Yavuz, 2013: 17). Yahut "Kendime bir Dünya'da-olmak yaptım: Ene'l Mâsiva! Dünya'da-olmak Allah'ın dışında kalan her şey olmak (Etre hors-Dieu)[11] demektir: Ene'l Mâsivâ." (Yavuz, 2013: 46)

Tasavvufta tevhid ve mâsivâ kavramlarının beraber ele alındığından bahis açmıştık. Hilmi Yavuz bu iki kavramı aynı şiir içinde ele almasa da *Lânet Şiirleri*'nde bulunan başka bir şiirde tevhid kavramına gönderme yapmıştır:

lânet ve melâmet:
teslisle Tevhid birlikte;
varoluş saklandı yüklükte (s.41).

Hilmi Yavuz bu şiirde hem İslâm dinine hem de Hıristiyan âlemine göndermede bulunmuştur. Tevhid, İslâm inancına dair bir kavramken teslis Hıristiyan inancına ait bir kavramdır. Tevhidi benimseyenler Allah'ın bir olduğuna inanırken; Teslis inancına sahip kişiler Tanrı'nın üç ayrı kişiden oluştuğuna, Hz İsa, Hz. Meryem ve Tanrı'nın özdeş olduğuna inanırlar. Hilmi Yavuz'un bu iki kavramı beraber kullanması ve iki inanca aynı şiirde göndermede bulunması dikkat çekicidir.

kınandık, daha da kınanırız biz;
elinde yal tası Hamza bâlî
göründü hayretle harab oldu ahâli… (s.50).

Hamza Bâlî, Bayramî-Melâmî tarikatına mensup bir sûfîdir. Şeyh İsmâil Mâşûkî tarikatından olduğu gerekçesiyle Kanuni Sultan Süleyman devrinde idam edilmiştir. Burada Hamza Bâlî'ye ve Bayramî-Melâmî tarikatına bir gönderme vardır. İdamı ile beraber halk hayrete düşmüş ve harap olmuş olabilir. Bu şiirde gönderme yapılan bir diğer nokta Mâide suresidir: Ey müminler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah yakında öyle bir topluluk getirecektir ki O onları sever, onlar da O'nu severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler. Allah yolunda cihad ederler, kınayanın kınamasından korkmazlar. (Mâide 54)

Burada şairin Kur'an-ı Kerim ile metinlerarası ilişki kurduğu görülür. Peki neden Mâide suresi? Melâmet akımına dair ilk bilgileri veren Nîşâburlu iki sûfî Hargûşî (ö. 1015) ve Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'den (ö. 1021) ilkinin yukarıdaki birinci âyete vurgu yaptığı, diğerinin ise bu âyete bir işarette bulunmadığı, sadece ilk melâmetîlerden Hamdûn el-Kassâr'dan aktardığı bir sözde "kınayanın kınamasından korkmamak" ifadesinin geçtiği görülmektedir (Azamat 2009: 24). Melâmîler ve Mâide sûresi arasındaki bağdan ötürü Hilmi Yavuz bu sûreye ve Hamza Bâlî'ye

[11] Tanrı dışında her şey.

gönderme yapmıştır. Nitekim Hamza Bâlî kendisini ipe götüren sebeplerden ötürü utanmamıştır, şeyhi İsmâil Mâşûkî gibi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Edebiyat teorileri içerisinde ciddi bir yere sahip olan "metinlerarasılık", kuramsal olmamakla birlikte kullanım olarak eskiye dayanan bir kavramdır. Genel olarak bir metnin anlamının başka metinler tarafından tamamlanması veya bir metinde başka metinlere de yer verme manasına gelen metinlerarasılık, özellikle postmodern ağırlıklı metinlerde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Roman türünde yoğun olarak görülen bu kavram, geniş bir kullanım alanına sahiptir. Hilmi Yavuz, *Lânet Şiirleri* kitabında metinlerarası unsurları ön planda tutar ve "lanet" sözcüğünü metnin merkezine yerleştirir. Metinlerarasılık, edebiyatın hemen hemen her türünde kullanılabilecek bir yapıdır. Şiire emek veren Hilmi Yavuz, bu kitabında Hallacı Mansur'dan İsmâil Maşûkî'ye, Yahya Kemal'den Ahmet Hâşim'e, Rilke'den Charle Baudelaire'ye, T.S. Eliot'tan Paul Verlaine'ye, Muhyî'den Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya, Fuzûlî'den Nedim'e, Mevlânâ'dan Şeyh Galip'e kadar göndermelerde bulunmuş ve bu isimlerle metinlerarası bir ilişki kurmuştur. Tasavvufî kavramlara yaptığı göndermelerle de tasavvufî şiirin gücünü okura yansıtmıştır. Hilmi Yavuz'un şiiri dünyasına adım atabilmek için disiplinerarası okumalar gerektirir. *Lânet Şiirleri*, metinlerarası bir çalışma için çok elverişli bir kitaptır. Hilmi Yavuz, bahsi geçen şiir kitabında Doğu ve Batı kültüründen metinlerarası ilişkiler kurarak poetik anlayışından kesitler sunar.

KAYNAKÇA

Kuşeyrî, A. (1978). *Tasavvufun İlkeleri: Risale-i Kuşeyrî* (Çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Kervan Kitapçılık Basım Sanayi.

Ahmet Haşim (1999). *Bütün Şiirleri* (Hazırlayanlar İnci Enginün - Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Aka, P. (2002), *Hilmi Yavuz Şiirine Metin Merkezli Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Aktulum, K. (2018). Metinlerarasılık Görüngüsünde Gerçeklik ya da Metnin Göndergeselliği, *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 85: 233-256.

Azamat, N. (2004). "Melâmet." *İslam Ansiklopedisi*. C. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. Yayınları.

Bloom, H. (2008). *Etkilenme Endişesi*. İstanbul: Metis Eleştiri.

Bulut, F. (2018). Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi. *Edebî Eleştiri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1: 1-19.

Bulut, Y. (2009). *Dilâver Cebeci Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Çelik, İ. (2009). Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, Erzurum.

Çetin, Nurullah (2014), *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.

Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı* (Çev. Esen Tarım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İdiz, F. (2006). Tasavvufta İlm-i Zahir-İlm-i Batın Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25: 237-260.

Karaca, A. (2010). *Hilmi Yavuz'un Şiirinde Tasavvuf. Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu Bildirileri*, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Kaya, H. E. (2019). Hilmi Yavuz'un Lanet Şiirleri'nde İçerik Unsurları. https://www.inceeleyen.com/inceeleyen/hilmi-yavuzun-lanet-siirlerinde-icerik-unsurlari/ (Erişim Tarihi: 27.02.2020).

Kolcu, A. İ. (2011). *Albatros'un Gölgesi, Baudelaire'in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme*. *Erzurum:* Salkımsöğüt Yayınları.

Korkmaz, F. (2017). Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, Yıl:3, s.71-88.

Kristeva, J. (1972). *Bachtin, das Wort der Dialog und der Roman, Literaturwissenschaft und Linguistik*. Athenäum, Frankfurt: Ergebnisse und Perspektiven.

Kur'an-ı Kerim, *İkra, Alak, Mâide Sûreleri*.

Macit, M. (2012). *Nedim Divanı,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Öngören, R. (2003). "Ma'rûf-ı Kerhî", *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özden, H. Ö. (2015). Yahya Kemal ve Tasavvuf. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.97-123.

Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of Poetry*. Bloomington: İndiana University Press.

Tahir'ül-Mevlevi (1994*). Edebiyat Lügati.İstanbul:* Enderun Kitabevi.

Tarlan, A. N. (2014). *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TDV İslâm Ansiklopedisi (2001), "İsmâil Mâşûkî" maddesi, Cilt: 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.112-114.

Tonga, N. (2009). Rengârenk Bir Gökkuşağı: Hilmi Yavuz'un Şiirlerinde Metinlerarası İlişkiler. *Hilmi Yavuz Akademik Sempozyumu Bildirileri Kitabı,* (Editör: Bülent Ayanoğlu), Mardin: Artuklu Üniversitesi Kültür Yayınları.

Yahya Kemal. (1993). *Eski Şiirin Rüzgâriyle*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Yaşar, H. (2012a). Sezai Karakoç'un Medeniyet Tasavvurunda Anne, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/4, Fall 2012, p. 3215-3234, Ankara-Turkey.

Yaşar, H. (2012b). Sezai Karakoç'un Şiir Evreninde Memleket Algısı veya "O Ülke", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/3, Summer 2012, p. 2611-2633, Ankara-Turkey.

Yaşar, H. (2013). Sezai Karakoç'un Şiir Poetikasında Çocuk Halleri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic,* Volume 8/1 Winter 2013, P.2817-2836, Ankara-Turkey.

Yavuz, H. (1999). *Şiir Henüz*. İstanbul: Est-Non, Yayınları.

Yavuz, H. (2007). *Büyü'sün, Yaz!*.. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yavuz, H. (2013). *Geçmiş Yaz Defterleri - Bulanık Defterler*. *Ankara:* Yapı Kredi Yayınları.

Yavuz, H. (2017). *Lânet Şiirleri.* Birinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yılmaz, E. (2006). Hilmi Yavuz: Şiirler, Büyük Akarsulara, Irmaklara Benzerler. (Söyleşi*), Irmak,* Hilmi Yavuz Özel Sayısı, S: 63.